

Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України

Ціна війни: Економічні і соціальні наслідки збройного протистояння та суспільно-політичної нестабільності в Україні

Збройне протистояння зумовлює невпинне погіршення економічних показників розвитку Донецької та Луганської областей, яке супроводжується також втратою вартості (руйнуванням, викраденням тощо) частини активів. Оцінки вартості зруйнованих складових виробничої, комунальної, соціальної, транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури носять орієнтовний характер через неможливість здійснити фізичний огляд об'єктів, розташованих на підконтрольній терористичним угрупованням території.

За даними Мінрегіону, станом на 01.09.2014 в Донецькій та Луганській областях пошкоджено або зруйновано 217 об'єктів освіти, 45 – охорони здоров'я, 51 – культурного і спортивного призначення, 81 адміністративна будівля, 14 об'єктів торгівлі та 132 промислових об'єкта, **на загальну суму 4 млрд. 788 млн. гривень.**

Без житла залишилось більше 710 тис. осіб. У Донецькій області зруйновано та пошкоджено близько 4740 житлових будинків, у Луганській області – понад 690.

Відновлення об'єктів житлового фонду за попередніми оцінками фахівців міністерства потребуватиме близько 1 млрд. 750 млн. грн.

Для відновлення та забезпечення надійного функціонування систем життєзабезпечення населення (об'єктів тепло-, водопостачання та водовідведення) необхідно близько 70 млн. грн.

За інформацією Мінінфраструктури, станом на 05.09.2014 у Донецькій та Луганській областях зазнали руйнувань та різного ступеню пошкоджень 962 км автомобільних доріг загального користування (250,5 км – у Донецькій області та 711,5 км – у Луганській області) та 24 мости і шляхопроводи довжиною понад 2394 погонних метра.

Орієнтовна потреба у коштах з державного бюджету на виконання відновлювальних робіт об'єктів дорожнього господарства становить близько 2 млрд. 153,4 млн. грн., у тому числі в Донецькій області – 755,1 млн. грн. (483,9 млн. грн. – дороги державного значення, 271,2 млн. грн. – дороги місцевого значення), Луганській області – 1 млрд. 398,2 млн. грн. (892,138 млн. грн. – дороги державного значення, 506,14 млн. грн. – дороги місцевого значення).

За попередніми підрахунками, на відновлення 483 пошкоджених об'єктів залізничної інфраструктури (відновлення колій, ремонт контактної мережі, приладів електропостачання та інше) необхідно витратити близько 880 млн. грн. На даний час Укрзалізницею за власні кошти виконані відновлювальні роботи на загальну суму близько 47,36 млн. грн.

Для відновлення роботи міського електричного транспорту в Донецькій та Луганській областях (будівель депо, тягових підстанцій, контактних мереж, тролейбусних машин) за попередньою оцінкою необхідно понад 8,8 млн. грн.

У результаті бойових дій значних руйнувань зазнала інфраструктура КП “Міжнародний аеропорт Донецьк ім. С.С. Прокоф'єва” та Луганського обласного КП “Міжнародний аеропорт Луганськ”. На сьогодні не має можливості провести огляд, скласти перелік зруйнованих об'єктів та відповідно визначити необхідний обсяг фінансування відновлювальних робіт.

Станом на 05.09.2014 у Луганській та Донецькій областях пошкоджено 18 об'єктів поштового зв'язку, внаслідок чого завдано збитків орієнтовно на 7,7 млн. грн. Відновлювальні роботи планується виконувати за рахунок власних коштів УДППЗ “Укрпошта”.

За інформацією Міненерговугілля внаслідок бойових дій пошкоджень різного ступеню завдано об'єктам інфраструктури (обладнання, будівлі, споруди, комунікації) всіх ТЕС Донбаської енергосистеми.

До складу Донбаської енергосистеми входять:

- Старобешівська ТЕС**
- Слов'янська ТЕС**
- Курахівська ТЕС**
- Зуївська ТЕС**
- Луганська ТЕС**
- Вуглегірська ТЕС**
- Миронівська ТЕС**

Значних ушкоджень завдано магістральним та локальним лініям електропередачі та підстанціям.

Повністю зупинено роботу Слов'янської ТЕС та частково Луганської ТЕС (працюють три енергоблоки з п'яти встановлених).

Попередня орієнтовна вартість аварійно-відновлюваних робіт на пошкоджених об'єктах електроенергетики складає 693 млн. грн.

Крім того, у разі прийняття рішення щодо виконання термінових заходів з переведення споживачів регіону на електричне опалення вартість таких робіт додатково збільшиться на **400-450 млн. грн.**

За даними НАК “Нафтогаз України” станом на 12.08.2014 пошкоджено майже 1000 розподільчих газопроводів (767 – низького, 158 – середнього та 54 – високого тиску), зруйновано (демонтовано) 1.4 км газопроводів, один газонаповнювальний пункт, відновлення потребують 53 газорозподільні пункти та біля 200 шафових газорозподільних пунктів газопостачальних компаній, зупинено експлуатацію 5 АЗС та 4 АГНКС, викрадено 60 одиниць автотранспортної та спеціальної техніки, 11 пошкоджено.

За оцінками спеціалістів компанії проведення аварійно-відновлюваних робіт об'єктів газопостачання потребуватиме близько 500 млн. грн.

З 93 шахт регіону, що підпорядковані Міненерговугілля 24 працюють в нормальному режимі, 58 – в режимі життєзабезпечення (вентиляція та водовідведення), 11 шахт повністю знеструмлені. **Збитки пов'язані із припиненням електропостачання шахт, їх затопленням, втратою майна і обладнання, затопленням прилеглих територій, а також забрудненням підземних вод та питної води у всьому вугільному басейні на сьогодні достеменно оцінити неможливо.**

Неможливо оцінити й екологічні, збитки нанесені довкіллю регіону.

За словами Міністра екології і природних ресурсів України А. Мохника збитки довкіллю Донбасу вимірюються мільярдами гривень.

Крім прямих збитків пов'язаних з руйнуванням інфраструктурних об'єктів системи життєзабезпечення населення значних втрат зазнає фінансова система країни, що пов'язано в першу чергу з падінням фінансових показників діяльності підприємств, скороченням бюджетних відрахувань, нарощенням боргів з виплати заробітної плати, за спожиті енергоносії, надані житлово-комунальні послуги, скороченням обсягів зовнішньої торгівлі і, відповідно, валютних надходжень.

Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-серпень у Донецькій та Луганській областях склало відповідно 88,4% та 88,5%.

За даними Державної фіскальної служби України у травні-липні 2014 року надходження до державного бюджету від підприємств-платників податків Донецької області склали 4,4 млрд. грн., що на 26,7% менше надходжень відповідного періоду минулого року; Луганської області – 1,4 млрд. грн., що менше надходжень відповідного періоду минулого року на 26,8 %. Питома вага збору до державного бюджету від платників Донецької області за згаданий період зменшилась до 5,3% (7,2% у травні-липні 2013 року), від платників Луганщини – до 1,7% (2,4% у травні-липні 2013 року).

За розрахунками Мінфіну, у зв'язку з військовим конфліктом на Донбасі та поточною економічною ситуацією очікується посилення негативних тенденцій, **втрати державного бюджету за податковими платежами до кінця року становитимуть не менше 18 млрд. гривень.**

Загальна сума невикраденої заробітної плати станом на 01.08.2014 становила 1084,8 млн грн.¹ (на 44,4% та 11,2% більше, ніж станом на 01.01.2014 та 01.07.2014 відповідно). При цьому частка Донецької та Луганської областей у структурі боргу складає 14,4% та 7,5% відповідно.

Кількість працівників економічно активних підприємств, яким вчасно не виплачено заробітну плату, на 01.08.2014 становила 158,8 тис. осіб (1,7% від середньооблікової кількості штатних працівників, зайнятих в економіці), що на 32,7% більше, ніж на 01.07.2014.

Нестабільність у суспільно-політичній площині та загроза масштабної збройної агресії з боку східного сусіда зумовлюють зростання **недовіри до банківської системи, погіршують інвестиційний клімат в Україні, що у коротко- та середньостроковій перспективі матиме наслідком значні опосередковані збитки.**

Незважаючи на високі відсоткові ставки, загальний **обсяг депозитів у національній валюті за січень-липень 2014 року зменшився на 10,3 %, обсяг депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) – на 26,2 %,** що негативно позначається на спроможності банківських установ здійснювати екстенсивну кредитну політику та зумовлює згорання ділової активності всередині країни.

Обсяг освоєних капітальних інвестицій у I півріччі 2014 року скоротився на 17,5 %.

Скорочення обсягів капітальних інвестицій спостерігалось у переважній більшості видів економічної діяльності, зокрема у промисловості (на 21,2%), оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (на 19,7%), у сфері операцій з нерухомим майном (на 21,3%). У регіональному розрізі скорочення обсягів інвестицій відбулося у більшості регіонів України. При цьому найбільше скорочення інвестицій продемонстрували, зокрема, Донецька (на 33,2%) та Луганська (на 38,3%), а також регіони, які освоювали значні обсяги інвестицій впродовж I півріччя 2013 року в рамках активного впровадження проектів альтернативної енергетики – Одеська (на 53,8%) та Миколаївська (на 42,5%) області.

Ураховуючи викладене тільки прямі економічні збитки країни внаслідок загострення суспільно-політичної ситуації та озброєного протистояння на сході держави можна оцінити у сумі понад 30 млрд. гривень².

¹ За даними Державної служби статистики України без урахування окупованої території АР Крим і м. Севастополь.

² Без урахування даних щодо необхідного обсягу фінансування відновлювальних та аварійних робіт на КП "Міжнародний аеропорт Донецьк ім. С.С. Прокоф'єва" та КП "Міжнародний аеропорт Луганськ", а також на об'єктах вугільної промисловості.

Проведення бойових дій на сході країни, крім економічних породило низку соціальних і гуманітарних проблем.

1. Поява в Україні категорії внутрішньо переміщених осіб, кількість яких за офіційними даними сягнула більше 200 тис. осіб. Проте, офіційна статистика кількості переміщених осіб не відображає реальних масштабів переселення, оскільки частина громадян здійснює переміщення самостійно (до родичів, знайомих тощо) без проходження реєстрації.

За оперативною інформацією Міжвідомчого координаційного штабу, станом на 08.09.2014 у результаті анексії Криму та проведення АТО на сході України загальна кількість громадян України, які вимушено залишили місця свого проживання і шукали притулку в інших регіонах країни, становить майже 251,9 тис. осіб, у тому числі 80,8 тис. дітей, 34,2 тис. інвалідів та осіб похилого віку.

З району проведення АТО до інших регіонів переселено 234,6 тис. осіб (у тому числі 76 тис. дітей, 33 тис. інвалідів та осіб похилого віку), з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя – 17,3 тис. осіб (у тому числі 4,8 тис. дітей, 1,2 тис. інвалідів та осіб похилого віку).

За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 01.09.2014 в межах України було переміщено близько 260 тис. людей (станом на 05.08.2014 – 117 тис. осіб), з них – 244 тис. зі східних регіонів.

Відсутність можливостей щодо контролю усієї ділянки кордону на сході країни не дозволяє об'єктивно оцінити кількість біженців із зони конфлікту до РФ. Їх кількість може бути співставною із кількістю внутрішньо переміщених осіб.

За даними Державної міграційної служби Росії починаючи з 01.04.2014 на територію РФ біля 820 тис. осіб перетнули кордон і залишились в Росії, з них: біля 130 тис. громадян України – із заявою про надання тимчасового притулку або з клопотанням про визнання біженцем; понад 78 тис. осіб – для оформлення дозволу на тимчасове проживання; понад 33 тис. осіб – із заявою про надання громадянства РФ; понад 22 тис. осіб – для оформлення посвідчення на проживання; понад 12 тис. осіб – для участі у держпрограмі переселення співвітчизників.

Вищезазначені процеси створюють необхідність здійснення кроків з боку держави щодо громадян України, які переміщуються з районів проведення АТО та Криму, перш за все у питаннях життєзабезпечення. Однак, **масштаб процесів та обмеженість ресурсів держави створюють додаткове навантаження, перш за все, на органи місцевої влади.**

Зокрема, складна ситуація у м. Києві, де прийнято 28656 осіб, Запорізькій (24044 осіб), Дніпропетровській (21796 осіб), Харківській (17888

особи), Одеській (13772 осіб), Полтавській (10441 особа), Київській (7955 осіб) та Львівській (5987 осіб) областях. При цьому, кількість приміщень, у яких можливе розміщення внутрішньо переміщених осіб, є недостатньою.

Регіональними штабами спільно з місцевими органами виконавчої влади визначено 1480 об'єкти різних форм власності, у яких можливе розміщення 18698 внутрішньо переміщених осіб.

За оцінками МОЗ України, для створення резерву лікарських засобів, виробів медичного призначення та медичного обладнання, **для запобігання та ліквідації медико-санітарних наслідків в зоні проведення АТО необхідні додаткові кошти з резервного фонду у сумі 23,57 млн. грн.**

2. Погіршення ситуації на ринку праці Донбасу та в цілому по Україні. Так, у липні 2014 року порівняно з липнем 2013 року потреба підприємств у працівниках у Донецькій області зменшилася в 2,1 разів, а в Луганській – в 1,6 разів.

За інформацією Міністерства соціальної політики України (з 15.04.2014 по 14.08.2014), 183 підприємства Донецької області подали інформацію щодо можливого вивільнення 5,6 тис. осіб.

Нестабільність на сході країни створює додатковий тиск на ринок праці в інших регіонах через значну кількість внутрішньо переміщених осіб: зростання навантаження на одне вакантне робоче місце в середньому становить 2 особи. Найбільше зростання навантаження на одне робоче місце спостерігається у Запорізькій (9 осіб), Черкаській (6 осіб), Сумській (4 особи), Кіровоградській та Харківській (3 особи) областях.

За період з 1 березня по 20 серпня 2014 року до центрів зайнятості звернулися за сприянням у працевлаштуванні лише 7,6 тис. внутрішньо переміщених осіб, з них статус зареєстрованого безробітного отримали 4,4 тис. осіб.

Допомогу у зв'язку з безробіттям отримували 3,6 тис. осіб. За направленням державної служби зайнятості працевлаштувалися 1,2 тис. осіб.

Найбільше зареєстровано безробітних з числа переселенців у м. Києві (849 осіб), Дніпропетровській (804 особи), Запорізькій (802 особи), Харківській (703 особи) та Черкаській (372 особи) областях.

Зазначені явища відбуваються на фоні негативних тенденції на ринку праці у всій країні – **зменшення чисельності зайнятого населення, скорочення чисельності працівників, переведення працівників на короткий робочий день тощо.**

За даними Державної служби статистики України, у I кварталі 2014 року³ чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років порівняно з I кварталом 2013 року зменшилася на 683,3 тис. осіб та становила 19,4 млн. осіб, рівень зайнятості населення знизився з 59,3% до 57,6%.

³ Останні наявні данні.

Чисельність безробітних у середньому в I кварталі 2014 року збільшилася на 127,4 тис. осіб і становила 1,9 млн. осіб⁴, рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначених за методологією МОП, зріс з 8,0% до 8,8% економічно активного населення – у міських поселеннях з 7,8% до 8,4%, у сільській місцевості – з 8,6% до 9,9%.

Продовжується тенденція до скорочення чисельності працівників. У червні 2014 року середньооблікова кількість штатних працівників в Україні порівняно з відповідним періодом 2013 року зменшилася на 1658,7 тис. осіб та становила 11619,3 тис. осіб⁵.

Відповідно до реформи системи центральних органів виконавчої влади очікується скорочення чисельності державних службовців від 75 до 125 тис. осіб. У першому півріччі 2014 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 27.03.2014 № 1165-VII скорочено 24 тис. осіб державних службовців (10 %).

З ініціативи Президента України спільно з Кабінетом Міністрів України розпочато реалізацію реформи державних контролюючих органів, якою передбачено скорочення з 75 до 59 контролюючих органів і, як наслідок, зменшення кількості державних службовців.

За інформацією консалтингової компанії Ernst&Young, у I кварталі 2014 року 10% опитаних нею компаній скоротили персонал у середньому на 4% (в опитуванні брали участь понад 50 компаній з десяти галузей економіки), у 12% компаній очікується скорочення у II кварталі поточного року в середньому 6% робочих місць.

Збільшується чисельність працівників, які з економічних причин переведені на неповний робочий день (тиждень).

За січень-червень 2014 року в Україні 717 тис. осіб були переведені на неповний робочий тиждень, тоді як протягом усього 2013 року на неповний робочий тиждень було переведено 798,6 тис. осіб.

Існуючі проблеми на ринку праці створюють передумови для розвитку неформальної зайнятості. Частка зайнятих у неформальному секторі по відношенню до загальної чисельності зайнятих збільшилася з 14,8% у 2000 до 23,9% у 2013 році. Такий рівень неконтрольованої зайнятості призводить до збереження безробіття у прихованому вигляді та ненадходження коштів до бюджетів усіх рівнів.

Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки, за оцінками експертів Федерації профспілок України, становить від 5 до 7 млн. працездатних осіб.

⁴ За методологією Міжнародної організації праці (далі – МОП).

⁵ За даними Державної фіскальної служби України.

За прогнозами Кабінету Міністрів України, до кінця 2014 року **очікується рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) на рівні 10,2% до економічно активного населення.**

За прогнозами фахівців Федерації роботодавців України, наприкінці осені 2014 року очікується збільшення кількості безробітних (за оптимістичними прогнозами) до 2,0 млн. осіб. Проте кількість безробітних може бути і більша, оскільки відсутня повна інформація щодо кількості безробітних та руйнування інфраструктури підприємств у Донецькій та Луганській областях.

3. Зменшення розмірів доходів населення. За результатами статистичного спостереження у першій половині року у всіх областях України, окрім Донецької та Луганської областей, спостерігалось зростання розміру середньомісячної номінальної заробітної плати.

За даними Держкомстату, зменшення розміру номінальної середньої заробітної плати у Донецькій та Луганській областях у січні-липні ц.р. у порівнянні із січнем становило 18,8% та 12,7% відповідно.

Однак, у липні намітилася тенденція щодо зменшення цього показника у порівнянні із попереднім місяцем в інших областях, зокрема: у Івано-Франківській (-1,7%), Миколаївській (-0,1%), Тернопільській (-0,3%), Хмельницькій (-0,8%), Чернівецькій (-3,3%) областях. У Донецькій та Луганській областях цей показник становив -25,4% та -19,5% відповідно.

За 6 місяців 2014 року порівняно з 6 місяцями 2013 року **реальна заробітна плата зменшилась на 0,4%.**

Відповідно до консенсус-прогнозу Міністерства економіки і торгівлі України **наявний дохід населення у 2014 році становитиме 1291 млрд. грн., що на 15,6% менше ніж у 2013 році.**

Загострення соціальних і гуманітарних проблем крім посилення потенціалу протестних настроїв серед населення країни зумовлює **зростання фінансового навантаження на бюджет та соціальні фонди держави.**

Разом з тим, слід зазначити, що ситуація може ускладнитись, а обсяги втрат значно зрости внаслідок вчинення протиправних (диверсійних, терористичних) дій на потенційно небезпечних об'єктах та/або порушення умов тимчасового припинення вогню та, як наслідок, чергової ескалації збройного протистояння, поширення його на нові території країни.